

”Haluan, että kansani elämä paranee”

Yhteenveto saamelaisten totuus- ja sovintokomission
ehdotuksista

Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio

"Haluan, että kansani elämä paranee"

Yhteenveto saamelaisten totuus- ja sovintokomission ehdotuksista

Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio

Distribution av publikationer

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Sámiid duohtavuohhta- ja soabadankomišuvdna
Sámmilij tuotávuotá- ja sovdáttámkomissio
Sá'mmlai tuóttvuótt- da suáváduóttkomissio
Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio
Sannings- och försoningskommission för samer
Sámi Truth and Reconciliation Commission in Finland

Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston asettaman saamelaisten totuus- ja sovintokomission työtä. Julkaisun sisällöstä vastaa saamelaisten totuus- ja sovintokomissio, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.

Valtioneuvosto
Valtioneuvoston kanslia

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use. Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-383-980-9
ISSN pdf: 2490-0966
Pysyvä osoite: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-980-9>

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2025

Sisältö

1	Menneisyys	4
2	Nykyisyys	6
3	Tulevaisuus.....	8
4	Saamelaisten totuus- ja sovintokomission esitykset.....	10
	Lyhenteet	18

1 Menneisyys

Suomen valtio on perustettu kahden kansan, saamelaisten ja suomalaisten, maille.

Suomessa ei ole ollut Norjan ja Ruotsin tapaan sellaista lainsäädäntöä, joka olisi velvoittanut suomalaistamaan saamelaislapsia koululaitoksen kautta. Komission kuulemien saamelaisten kertomukset viestivät kuitenkin, että suomalaistaminen oli kirjoittamaton käytäntö, joka menneinä vuosikymmeninä vallitsi kouluissa ja 1900-luvun loppupuolelle saakka käytössä olleissa oppilasasuntoloissa. Suomalainen ja suomenkielinen koulu- ja asuntolajärjestelmä on toiminut vahvana suomalaistamisen välineenä, joka on heikentänyt saamen kielten ja kulttuurin siirtymistä sukupolvelta toiselle. Asuntolakouluissa lapset erotettiin perheistään, heidän omien kieltensä käyttämistä rajoitettiin ja koulussa opetettiin vain valtakulttuurin kielellä ja arvojen pohjalta. Tämän seurauksena monet lapset menettivät yhteyden omaan kieleensä ja identiteettiinsä, ja vaikutukset näkyvät edelleen saamelaisyhteisöissä kielten uhanalaisuutena ja kulttuurisina menetyksinä. Nämä suomalaistamisen traumat ovat kulkeneet mukana saamelaissukupolvilta toiselle.

Kirkot ja herätysliikkeet olivat mukana ja tukivat valtioiden toimintaa ja tavoitteita, joissa saamelainen elämänmuoto pyrittiin korvaamaan suomalaisella. Näiden toimien vaikutus ulottuu syvälle saamelaisten maailmankuvaan, arvoihin sekä henkisiin ja sosiaalisiin rakenteisiin.

Itsenäinen Suomen valtio on jatkanut aiempien vallanpitäjien aloittamaa työntymistä yhä syvemmälle saamelaiseen elämänmuotoon. Itsenäistä Suomea alettiin rakentaa kulttuurisesti yhtenäiseksi, ensisijaisesti maa- ja metsätaloudesta eläväksi maaksi. Suomalainen hallinto- ja lainsäädäntöjärjestelmä korvasi saamelaisten perinteiseen siidarakenteeseen perustuneen yhteiskuntajärjestelmän, ja saamelaisten maat ja vedet jaettiin suomalaisen lainkäyttövallan mukaisesti. Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa suoritettussa isojaossa ja vesipiirirajankäynnissä suomen kieltä huonosti taitavat saamelaiset eivät osanneet puolustaa sukujensa vanhoja nautinta-alueita, joita oli käytetty kalastukseen, poronhoitoon ja metsästykseseen. Saamelaisten sukujen nautinta-alueita siirtyi valtion hallintaan.

Toisen maailmansodan loppuvaiheessa lähes kaikki saamelaisalueiden asukkaat evakuoitiin sotatoimien alta. Petsamon alueen kolttasaamelaisten asuttaminen Inarin kunnan alueelle osoittautui sotien jälkeen pysyväksi. Sotien tuhot olivat saamelaisten kotiseutualueella mittavat, ja valtio suuntasi huomattavia resursseja pohjoisen Suomen jälleenrakennukseen, mikä johti nopeaan aluekehitykseen. Pohjoinen Suomi jälleenrakennettiin suomalaisen mallin mukaan, ja tavoitteena oli saada Lapin luonnonvarat tehokkaasti käyttöön. Suomalaisen yhteiskunnan ja viranomaisten ote pohjoisessa lujittui.

Suomalaisen yhteiskunnan energiatarpeisiin rakennettiin Euroopan suurimmat tekoaltaat, Lokka ja Porttipahta, joiden seurauksena alueen asukkaat joutuivat jättämään kotipaikkansa ja muuttamaan muualle. Neuvostoliiton puolelle Paatsjokea ja Tuulomajokea rakennetut voimalaitokset tarjosivat töitä ja toivat uutta väestöä Inarin kunnan alueelle, samalla kun Inarijärven säännöstelyllä oli vaikutuksensa inarinsaamelaisten kalastukseen ja elinoloihin. Laajat metsänhakkuut puolestaan vaikuttivat poronhoitoon. Perinteisten elinkeinojen ja kulttuurin murros johti saamelaisten elinkeinopohjan murenemiseen. Tämä aiheutti saamelaisten muutto-liikettä pois saamelaisten kotiseutualueelta.

2 Nykyisyys

Saamelaiset ovat joutuneet sopeutumaan erilaisiin muutoksiin ja yhteisöjensä ulkopuolisesta yhteiskunnasta nouseviin paineisiin. Tästä huolimatta saamelaiset eivät ole jääneet passiivisiksi sivustaseuraajiksi, vaan he ovat aina olleet aktiivisia yhteisöjensä ja maidensa puolustajia. Tämän ansiosta saamelainen kulttuuri on edelleen elävä, elinvoimainen ja yhteisöllinen.

Saamelainen elintila kaventuu jatkuvasti. Ilmastonmuutoksen vaikutukset ovat alkaneet näkyä selvästi saamelaisten kotiseutualueen elinympäristössä 1980- ja 1990-luvuilla ja kiihtyneet 2000-luvulla. Saamelaiset kohtaavat ilmastonmuutoksen ja siihen liittyvät sään ääreisilmiöt vailla riittäviä sopeutumiseen tarvittavia resursseja ja keinoja. Ilmastonmuutoksen suorat vaikutukset poronhoitoon ovat olleet jo pitkään nähtävissä. Myös vesistöt ja kalastus ovat muutosten etulinjassa. Lohikantojen määrän pienenemisen vuoksi lohenpyynti on kielletty Tenolla jo monena vuonna. Tämä uhkaa tuhota kokonaisen jokisaamelaisen kulttuurin.

Saamelaiskulttuuria ja saamelaisten perinteisiä elinkeinoja ajavat ahtaalle myös erilaiset maankäyttöpaineet, kuten metsätalous, laajeneva matkailu ja koneellinen kullankaivuu. Saamelaisten oikeudet alkuperäiskansana on vahvistettu useissa kansainvälisissä sopimuksissa ja Suomen perustuslaissa. Tämä suoja toteutuu käytännössä huonosti konkreettisten maankäyttöhankkeiden tai -suunnitelmien kohdalla. Uudet toimijat ottavat osansa muun muassa poronhoidon tarvitsemista laidunalueista ja saamelaisten kalastuspaikoista.

Lisäksi kaivostoiminta ja tuulivoimarakentaminen sekä puolustusvoimien lisääntyvä harjoitustoiminta ovat uusia, laaja-alaisia maankäyttäjiä. Vaikka saamelaisten kotiseutualueella ei ole vielä yhtään kaivosta eikä tuulivoimapuistoa, on alueella jo malminetsintää ja tuulivoimasuunnitelmia. Arktisen alueen puolustuspoliittinen merkitys on kasvanut, mikä on johtanut puolustuspoliittisten hankkeiden ja toimintojen merkittävään lisääntymiseen. Saamelaiset jakavat huolen kansallisesta turvallisuudesta ja haluavat kehittää yhteistyötä puolustusvoimien kanssa.

Saamen kielet ovat uhanalaistuneet ja niiden siirtyminen uusille sukupolville on heikentynyt ja paikoin katkennut kokonaan. Siitä huolimatta Suomessa puhutut inarin-, koltan- ja pohjoissaame ovat edelleen myös äidinkieliä ja elpyvät.

Saamelaisten kielioikeudet keskittyvät tällä hetkellä pääosin saamelaisten kotiseutualueelle, vaikka oikeudet tulisi turvata koko maassa. Suurin osa saamelaisväestöstä asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Saamelaisten kielellinen yhdenvertaisuus ei tällä hetkellä toteudu, ja resurssit saamenkielisen varhaiskasvatuksen ja opetuksen järjestämiseen ovat riittämättömät. Opetuksen lainsäädäntö ei turvaa kotiseutualueen ulkopuolella asuville saamelaislapsille ja -nuorille oikeutta edes äidinkieli-saamen oppimiseen koulussa.

Lainsäädäntö luo vahvan perustan saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten sosiaali- ja terveyspalveluiden turvaamiselle, mutta palvelujen käytännön toteutuminen on puutteellista eikä vastaa saamelaisten tarpeita. Koltan- ja inarinsaamenkielisiä palveluita ei ole juuri lainkaan. Omakielisiä ja kulttuurinmukaisia palveluja ei ole turvattu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Saamelaisten kokemukset kulttuurinmukaisten palveluiden puutteista voivat johtaa hoitoon hakeutumisen välttelyyn, väärinymmärryksiin ja luottamuspulaan.

Suomessa vallitsee selkeä rakenteellinen tietovaje saamelaiskulttuurista ja saamelaisten alkuperäiskansa-asemasta. Saamelaistiedon puute yhteiskunnassa vaikuttaa valtaväestön asenteisiin ja ennakkoluuloihin saamelaisia kohtaan sekä johtaa arkipäivän rasismiin ja syrjintään.

Tietovaje johtuu osittain siitä, ettei suomalainen koulutusjärjestelmä opeta saamelaisten historiasta, kulttuurista eikä asemasta yhtenä maailman alkuperäiskansoista. Iso osa suomalaisista muodostaa käsityksensä saamelaisista pirstaleisen saamelaiskuvaston ja konflikteihin keskittyvän julkisuuden kautta.

Laajamittaisella tietovajeella on yhteiskunnallisia merkityksiä. Saamelaistiedon puuttuminen heikentää demokratian toimivuutta ja saamelaisten mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Saamelaisten omaan tietoon ei aina uskota, eikä sitä haluta hyödyntää, olipa kyse paliskuntien laidunoloista, Tenon kalastuksesta tai muusta saamelaiseen perinteiseen tietoon ja yhteiskuntaan liittyvästä asiasta. Tämä johtaa siihen, että päätöksiä tehdään usein puutteellisen tiedon varassa.

3 Tulevaisuus

Saamelaiset ja suomalaiset jakavat yhteisen historiansa lisäksi myös yhteisen tulevaisuuden. Komissio katsoo, että tie kohti sovintoa alkaa vasta, kun valtio tunnustaa ja tunnustaa, että Suomen valtio on perustettu kahden kansan, saamelaisten ja suomalaisten, maalle. Komissio pitää välttämättömänä, että valtio tunnustaa ja kantaa vastuun historiallisista vääryyksistä, kuten asuntolakouluissa harjoitetusta ihmisoikeuksia loukanneesta sulauttamispolitiikasta sekä etniseen ja kielelliseen taustaan perustuvasta syrjinnästä.

Saamelaisten kotiseutualue on saamen kielten, saamelaisen kulttuurin ja perinteisten elinkeinojen sydänalue ja kotimaa. Tulevaisuus edellyttää sekä kotiseutualueen elinvoimaisuutta, että myös sen ulkopuolella asuvien saamelaisten oikeusaseman turvaamista.

Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio on saanut saamelaisten oikeusaseman parantamiseen liittyviä ehdotuksia sekä kuulemiltaan lähes 400 saamelaiselta ja kymmeniltä asiantuntijoilta että tilaamiensa 25 erillisselvityksen tekijöiltä. Komissio on laatinut niiden pohjalta tähän raporttiin sisältyvät ehdotuksensa.

Komissio pitää myönteisenä sitä, että saamelaiskäräjälakiuudistus hyväksyttiin kesällä 2025. Uusi laki parantaa saamelaiskäräjien mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa saamelaisia koskevien asioiden päätöksentekoon. Saamelaiskäräjälain uudistus on askel eteenpäin saamelaisten oikeuksien vahvistamisessa. On tärkeää, että muut lait yhteensovitetaan uuden saamelaiskäräjälain kanssa. Vapaan, tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen periaate tulee sisällyttää kaikkeen lainsäädäntöön, viranomaismääräyksiin ja -toimiin, jotka voivat vaikuttaa saamelaisiin.

Valtion tulee edistää Pohjoismaisen saamelaissopimuksen voimaansaattamista. Valtion tulee turvata saamelaisten rajat ylittävä yhteistyö opetuksessa ja koulutuksessa, sosiaali- ja terveyspalveluissa, elinkeinoissa ja verotuksessa.

Valtioneuvoston tulee saattaa YK:n työjärjestön (ILO) itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansoja koskeva yleissopimus nro 169 voimaan tuomalla sopimus eduskunnan ratifioitavaksi.

Saamelainen poronhoito tarvitsee oman lain ja oman hallinnon. Valtion tulee tunnustaa kalastuslainsäädäntöä muuttamalla saamelaisten kalastusoikeudet saamelaisten kotiseutualueella. Tenojoen jokisaamelaisille kalastusoikeuden haltijoille on turvattava todellinen mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa kalastusneuvotteluihin ja niiden lopputulokseen. Kolttalakia tulee kehittää yhteistyössä Kolttien kyläkokouksen kanssa tukemaan erityisesti itsehallintoa ja itsemääräämisoikeutta alkuperäiskansana. Viranomaisten tulee taata edellytykset perinteisten elinkeinojen säilymiselle kolttala-alueilla ja inarinsaamelaisten perinteisillä asuinalueilla. Kiinteistörekisteriin kuulumattomat ja maanomistuksesta riippumattomat saamelaisten ylimuistoiset nautintaoikeudet tulee selvittää.

Kaikilla Suomen saamelaislapsilla ja -nuorilla tulee olla asuinpaikasta riippumatta oikeus oman kielen ja kulttuurin oppimiseen ja kehittämiseen. Saamelaisnäkökulma tulee integroida osaksi yleistä sosiaali- ja terveydenhuoltoa, jossa saamelaisilla tulee olla mahdollisuus valita omakielisiä ja kulttuurinmukaisia palveluita. Komission yhteyteen perustetun valtakunnallisen saamelaisen psykososiaalisen tuen *Uvjj-Uvjá-Uvja*-yksikön toiminta tulee vakinaistaa.

Saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportti on ensiaskel sovinnon tiellä. Saamelaisten oikeuksien vahvistaminen vaatii konkreettisia toimia. Tämä edellyttää, että valtio sitoutuu pitkäjänteiseen ja johdonmukaiseen saamelaispolitiikkaan. Komissio pitää välttämättömänä, että tämä loppuraportti saatetaan myös eduskunnan käsittelyyn.

Komissio ehdottaa, että valtioneuvoston kansliaan perustetaan saamelaisasioita koordinoiva yksikkö, jota johtaa saamelainen valtiosihteeri. Valtiosihteerin nimittää valtioneuvosto yhteistyössä saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen kanssa. Saamelaisella valtiosihteerillä tulee olla tukenaan asiantuntijaryhmä, joka koostuu ministeriöiden, saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen nimeämistä edustajista.

Komissio ehdottaa, että valtioneuvosto laatii eduskunnalle jokaisena vaalikautena selvityksen siitä, miten saamelaisten oikeuksia on vahvistettu.

Totuus- ja sovintoprosessin onnistumisen ja sovinnon kannalta on ratkaisevan tärkeää, että tieto ja ymmärrys saamelaisten asemasta Suomen ja Euroopan ainoana alkuperäiskansana lisääntyy.

Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio toivoo, että sen työ avaa polkua sovinnolle niin, että kaksi kansaa, suomalaiset ja saamelaiset, voivat elää toisiaan kunnioittaen hyvässä yhteistyössä keskenään.

4 Saamelaisten totuus- ja sovintokomission esitykset

Seuraavassa esitettävät toimenpiteet pohjautuvat komission tekemiin saamelaisväestön ja asiantuntijoiden kuulemisiin sekä komissiolle valmisteltuihin erilliselivityksiin. Esitysten taustalla on komission saama ymmärrys saamelaisten hyvän tulevaisuuden edellyttämistä poliittisista linjauksista ja toimenpiteistä.

Komissio on nimennyt jokaisen esityksen loppuun sulkeissa toteuttamisen vastuutahot.

- Valtioneuvoston kansliaan perustetaan saamelaisasioita koordinoiva yksikkö, jota johtaa saamelainen valtiosihteeri. Valtiosihteerin nimittää valtioneuvosto yhteistyössä saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen kanssa. Saamelaisella valtiosihteerillä tulee olla tukenaan asiantuntijaryhmä, joka koostuu ministeriöiden, saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen nimeämistä edustajista. (VN/VNK)
- Valtioneuvosto laatii jokaisena vaalikautena eduskunnalle selvityksen siitä, miten saamelaisten oikeusasemaa on parannettu. (VN/VNK)
- Saamelaiskäräjien resurssit tulee korottaa riittävälle tasolle itsemääräämisoikeuden ja itsehallinnollisen aseman turvaamiseksi sekä lakisääteisten tehtävien hoitamiseksi. (OM, VM)
- Kolttalakia tulee kehittää yhteistyössä kolttien kyläkokouksen kanssa tukemaan kolttasaamelaisten itsehallintoa ja itsemääräämisoikeutta alkuperäiskansana. Kehittämisen edellyttämät lisäresurssit tulee turvata ja saattaa kolttien kyläkokouksen hallinnon rahoitus osaksi valtion budjettirahoitusta sekä muuttaa siidhallintojärjestelmää hoitavien henkilöiden asema virkasuhteiseksi. (VM, MMM, OM)

- Valtion tulee edistää Pohjoismaisen saamelais sopimuksen voimaansaattamista. Valtion tulee turvata saamelaisten rajat ylittävä yhteistyö opetuksessa ja koulutuksessa, sosiaali- ja terveyspalveluissa, elinkeinoissa ja verotuksessa. (UM, VM, OM, STM, OKM, LVM, TEM, MMM, saamelaiskäräjät)
 - Valtioneuvoston tulee saattaa YK:n työjärjestön (ILO) itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansoja koskeva yleissopimus numero 169 voimaan tuomalla sopimus eduskunnan ratifioitavaksi. (VN, UM)
 - Valtion tulee johdonmukaisesti toteuttaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevän komitean syrjintää koskevat linjaukset sekä YK:n alkuperäiskansojen oikeuksia koskevan julistuksen (UNDRIP) periaatteet. (VN, kaikki ministeriöt ja niiden alaiset viranomaiset)
 - Uuden saamelaiskäräjälain ja siihen sisältyvän yhteistoiminta- ja neuvotteluvollisuuden periaatteet tulee sisällyttää kaikkeen lainsäädäntöön, viranomaismääräyksiin ja -toimiin, jotka voivat vaikuttaa saamelaisiin. Lait tulee yhteensovittaa kansainvälisessä alkuperäiskansaoikeudessa hyväksytyn FPIC-periaatteen (vapaaseen tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen periaate) kanssa. (Valtio, viranomaiset)
 - Valtion tulee tunnistaa ja tunnustaa saamelaisten oikeuksien laiminlyönti Nato-jäsenyys- ja DCA-sopimusprosesseihin liittyen. (VN, PLM)
 - Valtion tulee laatia yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa selkeät ohjeet siitä, miten saamelaisten oikeudet tulee ottaa huomioon puolustuspolitiikkaan liittyvien päätösten ja toimenpiteiden yhteydessä. Valtion tulee edistää alkuperäiskansaoikeuksien yhtäläistä huomioon ottamista Pohjoismaiden maanpuolustustoimissa. (PLM)
-
- Maa- ja metsätalousministeriön tulee laatia yhdessä saamelaisen ilmastoneuvoston kanssa tutkittuun ja perinteiseen tietoon perustuva ilmastonmuutokseen sopeutumishjelma. (MMM, saamelaiskäräjät, kolttien kyläkokous, saamelainen ilmastoneuvosto)

- Valtion tulee perustaa saamelainen elinkeino- ja ilmastorahasto saamelaiskäräjien yhteyteen. Rahaston avulla voidaan tukea saamelaisten perinteisten elinkeinojen ilmastotoimia ja kannattavuutta. (OM, MMM, VM)
- Saamelaisten kotiseutualueen jäljellä olevat valtion vanhat metsät tulee suojella hakkuilta. (MMM, Metsähallitus)
- Metsähallituksen tulee korvata metsätaloustoimien jo aiheuttama vahinko saamelaisille poronhoitajille. (Metsähallitus)
- Kaivoslakia tulee muuttaa siten, että saamelaisten kotiseutualueelle tehdystä kaivosvarausta koskevasta päätöksestä voi hakea muutosta hallintotuomioistuimelta. (TEM)

- Saamelaisesta poronhoidosta tulee säätää omalla lailla ja luoda saamelaista poronhoitoa varten oma hallinto. Lainsäädäntöuudistus tulee valmistella yhteistyössä saamelaisten poronhoitajien ja saamelaiskäräjien kanssa. (MMM, saamelaiskäräjät, kolttien kyläkokous, Saamelaispaliskunnat ry)
- Poromerkkien myöntämistä koskevat säännökset tulee muuttaa saamelaisaluetta koskevien merkkien osalta siten, että saamelaisten itsemääräämisoikeus toteutuu. (MMM, Paliskuntain yhdistys, saamelaiskäräjät, kolttien kyläkokous, Saamelaispaliskunnat ry)
- Porotuhojen arviointi ja porotuholain mukaiset korvaukset tulee hoitaa oikea-aikaisesti ja viivyttämättä. (VN, MMM, Luke, Paliskuntain yhdistys)
- Valtion tulee tunnustaa kalastuslainsäädännössä saamelaisten kalastusoikeudet saamelaisten kotiseutualueella. (VN, MMM)
- Valtion tulee turvata saamelaisille oikeus osallistua saamelaisten kotiseutualueen kalastusta koskevaan päätöksentekoon. (VN, MMM)
- Kiinteistörekisteriin kuulumattomat ja maanomistuksesta riippumattomat saamelaisten ylimuistoiset nautintaoikeudet tulee selvittää. (MMM, MML)

- Tenojoen kalastussäännöstä Suomen ja Norjan välillä neuvoteltaessa ennakkoehdoksi tulee asettaa Tenojokilaakson saamelaisen lohenkalastuskulttuurin suojaaminen, elinvoimaisuus ja tuleville sukupolville siirtäminen. Saamelaisten lohenkalastajien perinnetieto on otettava tasavertaisesti huomioon tutkimustiedon rinnalla. (VN, MMM, Luke)
- Tenojoen jokisaamelaisille kalastusoikeuden haltijoille tulee turvata todellinen mahdollisuus osallistua kalastusneuvotteluihin ja niiden lopputulokseen. (VN, MMM)
- Saamelaiset kalastusoikeuksien haltijat perillisineen tulee tunnustaa omaksi kalastajaryhmäkseen asuinpaikasta riippumatta Tenojoen vesistössä. (VN, MMM)
- Tenon lohenkalastuksen vuonna 2021 alkaneet täyskiellot tulee korvata saamelaisille kalastusoikeuden omistajille ja Utsjoen kunnalle. (VN, VM, MMM)
- Inarinsaamelaisille tulee taata mahdollisuudet vaikuttaa perinteisten asuinalueidensa elinympäristön ja elinkeinojen kehittämiseen. (Metsähallitus, kunnat, Lapin liitto, MMM)
- Valtion tulee panostaa kalatalouden koulutukseen ja tutkimukseen saamelaisten kotiseutualueella. (MMM, Luke, OKM, SOGSAKK)

- Saamelaisten immateriaalioikeuksia tulee vahvistaa ja luoda mekanismeja, jotka turvaavat saamelaisten perinteisen tiedon, kulttuuristen ilmaisujen ja muun henkisen omaisuuden suojan sekä niiden oikeudenmukaisen käytön ja hyötyjen jaon. (VN, OKM, saamelaiskäräjät)
- Valtion tulee korottaa Pohjoismaiden suurimman saamelaismuseon, Siidan, voimavarvoja, jotta se voi hoitaa muun muassa esinepalautusten myötä jatkuvasti laajenevat tehtävänsä. (OKM, Museovirasto)
- Yleisradion tulee turvata riittävät resurssit saamenkieliselle ohjelmatoiminnalle. (YLE)
- Saamelaisnuorten taidetapahtuman jatkuvuus tulee turvata riittävällä ja erillisellä vuotuisella rahoituksella. (OKM)

- Saamelaisen kulttuuri- ja järjestötoiminnan tukemiseksi osoitettua valtionavustusta tulee korottaa. (OKM)
- Kolttakulttuurisäätiölle tulee taata pysyvä ja riittävä rahoitus. (MMM)

- Saamelaisen psykososiaalisen tuen yksikön toiminta tulee vakinaistaa. Sille tulee osoittaa riittävät resurssit toimia valtakunnallisesti, minkä lisäksi toiminta tulee turvata erillisellä lainsäädännöllä. (STM, Lapha, saamelaiskäräjät, kolttien kyläkokous)
- Saamelaisnäkökulma tulee sisällyttää osaksi yleistä sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Saamelaisilla tulee olla mahdollisuus valita omakielisiä ja kulttuurinmukaisia palveluita koko maassa. (STM, hyvinvointialueet, saamelaiskäräjät)
- Perustutkinto- ja korkeamman asteen oppilaitosten tulee järjestää saamen kielet ja kulttuurin huomioivaa sosiaali- ja terveysalojen koulutusta. Saamelaisalueen koulutuskeskus tulee nimetä näiden koulutusten vastuuyksiköksi sekä koordinoijaksi. (Yliopistot, ammattikorkeakoulut, SOGSAKK, STM)
- Nykyisen sote-henkilöstön osaamista saamen kielissä, kulttuurissa ja saamelaisten historiasta tulee vahvistaa. (OKM, Ammattikorkeakoulut, yliopistot, SOGSAKK)
- Valtakunnalliselle saamelaiselle sosiaali- ja terveysalan järjestölle (SámiSoster ry) tulee turvata riittävä ja pitkäjänteinen rahoitus valtion talousarviosta. (STM)

- Saamen kielilaki tulee uudistaa vastaamaan tämän päivän tilannetta ja tarpeita. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaisten omiin kieliinsä liittyviä oikeuksia tulee parantaa saamen kielilaissa. (OKM, OM)

- Väestötietojärjestelmän äidinkieli-merkinnän käytäntöä tulee muuttaa vastaamaan kaksi- ja monikielisen saamelaisväestön tilannetta. Äidinkieleksi tulee voida ilmoittaa useampi kuin yksi äidinkieli. (VM, DVV)
- Valtion tulee luoda edellytykset paikallisten saamen kieliyhteisöjen kielityölle osoittamalla resursseja saamen kielikeskusverkoston luomiseksi Suomeen. (OKM, VM)
- Saamen kielten kielenhuollosta, normittamisesta ja kielineuvonnasta vastaavan Saamen Kielikaltion eli Sámi Giellagáldun organisaatio ja rahoitus tulee vakinaistaa ja varmistaa Suomessa puhuttujen saamen kielten mukana olo pohjoismaisessa saamen kielityössä. (OKM)
- Jokaiselle maan saamelaislapselle ja -nuorelle tulee taata mahdollisuus saamen kielen oppimiseen. Oikeus saamen kielen opetukseen äidinkielen ja toisen kielen oppiaineena esi- ja perusopetuksessa sekä toisen asteen koulutuksessa tulee turvata lainsäädännöllä koko Suomessa. (OKM)
- Perusopetuslakia tulee muuttaa siten, että myös kotiseutualueen ulkopuolella toimivien koulutuksen järjestäjien tulee antaa saamen kieltä osaaville oppilaille opetusta saamen kielellä. (OKM)
- Perinteisen tiedon siirtymistä sukupolvelta toiselle tulee tukea systemaattisesti kaikessa saamelaiskoulutuksessa. (OKM, OPH, kunnat, saamelaiskäräjät, SOGSAKK)
- Saamelaiskäräjien kautta myönnettävää valtionavustusta saamenkielisten lasten varhaiskasvatuksen järjestämiseksi tulee korottaa siten, että rahoitusta voidaan osoittaa myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolelle ja että toiminnalle turvataan pedagoginen ohjaus. (OKM)
- Saamen kielipesät tulee tunnistaa osaksi virallista varhaiskasvatusjärjestelmää ja niille tulee turvata riittävä ja pysyvä erityisrahoitus sekä pedagoginen ohjaus. (OKM)
- Saamelaisen varhaiskasvatuksen työntekijöiden määrää tulee kasvattaa järjestämällä koulutusta sekä toisella että korkea-asteella. (OKM, SOGSAKK, korkeakoulut)

- Saamen kielikylpyopetuksesta tulee kehittää esi- ja perusopetukseen korkeatasoista kaksikielisyyttä kehittävä vaihtoehto. (OKM, OPH)
- Saamen kielten aikuisväestölle suunnattujen lukuvuosikoulutusten rahoitus tulee turvata sekä koulutuksen järjestäjille että siihen osallistuville työelämässä oleville henkilöille. (OM, OKM)
- Saamen kielten etäopetus saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolelle tulee vakinaistaa ja perustaa Saamen e-koulu, joka tarjoaa saamen kielten ja saamenkielistä opetusta esiopetuksesta lukioon. (OKM)
- Saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen rahoitus tulee järjestää samoin perustein koko maassa. Rahoituksen tulee koskea esi- ja perusopetusta sekä lukio- ja ammatillista koulutusta. (OKM)
- Saamenkielisen aineenopetuksen edellytyksiä tulee parantaa luomalla jo olemassaoleviin opettajakoulutuksiin opintokokonaisuuksia, joissa otetaan huomioon uhanalaisilla saamen kielillä annettavan opetuksen erityispiirteet. (OKM, OY)
- Saamenkielisen oppimateriaalin valmistamiseen tulee osoittaa riittävästi varoja. (OKM)
- Suomen tulee vahvistaa yhteistyötä Norjan Koutokeinossa sijaitsevan Saamelaisen korkeakoulun eli Sámi allaskuvlan kanssa. (OKM, OY ja LaY)
- Suomen opetus- ja kulttuuriministeriön tulee työskennellä saamelaisopetuksen pohjoismaisen yhteistyön edistämiseksi ja sen esteiden poistamiseksi yhdessä saamelaiskäräjien kanssa. (OKM, saamelaiskäräjät)

- Alkuperäiskansa saamelaisia, saamelaisten historiaa ja nykypäivää koskevaa tietoa tulee sisällyttää laajasti perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelmiin sekä luokan- ja aineenopettajien koulutusohjelmiin.
- Opettajankoulutusta, opetussuunnitelmia ja oppimateriaaleja varten tulee tuottaa saamelaisia sisältöjä. (LaY, OY, OPH)

- Suomen Akatemiaan tulee perustaa saamen tutkimuksen toimikunta. Samaan yhteyteen tulee perustaa saamen tutkimuksen eettinen toimikunta. (Suomen Akatemia, TENK)
- Saamentutkimuksen ja korkea-asteen koulutuksen valtakunnallisia akateemisia vastuualueita Oulun yliopistossa ja Lapin yliopistossa tulee vahvistaa. (OKM, OY ja LaY)
- Saamen kielten puhujien määrät tulee selvittää koko maan kattavalla tutkimuksella. (OM, saamelaiskäräjät)

- Luterilaisen kirkon Saamelaiset kirkossa -hankkeen loppuraportin toimenpidesuosituksia tulee toteuttaa. (SELK)
- Luterilaisen kirkon piirissä toimivat herätysliikkeet tulee sitouttaa Saamelaiset kirkossa -hankkeen toimenpiteisiin. (SELK)
- Ortodoksisen kirkon tulee käynnistää yhdessä koltansaamelaisten kanssa oman historiansa ja nykyhetkensä käsittely suhteessa saamelaisiin. (SOK)
- Ortodoksisen kirkon tulee lisätä koltansaamenkielisten työntekijöiden määrää toiminnassaan. (SOK)
- Kirkkojen tulee kantaa vastuunsa ja asettua tukemaan saamelaisten oikeuksia suhteessa valtiovaltaan ja muihin yhteiskunnan toimijoihin tämän raportin esiin nostamissa kysymyksissä. (SELK, SOK)

- Saamelaisten ja saamelaisten kotiseutualueen muun paikallisväestön välisten suhteiden vahvistamiseksi tulee käynnistää yhteiskunnallinen vuoropuhelu, jonka tavoitteena on lisätä keskinäistä luottamusta, edistää avointa keskustelua, vahvistaa kulttuurista ymmärrystä sekä luoda kestäviä yhteistyön muotoja tulevaisuutta varten. (OM, kunnat, saamelaiskäräjät, kolttien kyläkokous)
- Valtiovallan tulee kaikin toimin torjua saamelaisiin kohdistuvaa rasismia ja lisätä tietoa ja ymmärrystä alkuperäiskansa saamelaisista kaikessa hallinnossa, viranomaistoiminnassa ja koulutuksessa. (VN, kaikki ministeriöt, saamelaiskäräjät)

Lyhenteet

DVV	Digi- ja väestövirasto
Lapha	Lapin hyvinvointialue
LaY	Lapin yliopisto
Luke	Luonnonvarakeskus
LVM	Liikenne- ja viestintäministeriö
MML	Maanmittauslaitos
MMM	Maa- ja metsätalousministeriö
OKM	Opetus- ja kulttuuriministeriö
OM	Oikeusministeriö
OY	Oulun yliopisto
OPH	Opetushallitus
PLM	Puolustusministeriö
SELK	Suomen evankelis-luterilainen kirkko
SM	Sisäministeriö
SOGSAKK	Saamelaisalueen koulutuskeskus
SOK	Suomen ortodoksinen kirkko
STM	Sosiaali- ja terveysministeriö
TEM	Työ- ja elinkeinoministeriö
TENK	Tutkimuseettinen neuvottelukunta
UM	Ulkoministeriö
VM	Valtiovarainministeriö
VN	Valtioneuvosto
VNK	Valtioneuvoston kanslia
YLE	Yleisradio Oy
YM	Ympäristöministeriö

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVOSTO
valtioneuvosto.fi
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN pdf: 978-952-383-980-9

ISSN pdf: 2490-0966